
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.122

І. А. Воробйова

здобувач
Класичний приватний університет

ГЕНЕЗА ТА СУТНІСТЬ ІНСТИТУТУ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У статті досліджено ґенезу та сутність інституту цивільного позову у кримінальному судочинстві України. Обґрунтовано авторську історичну періодизацію розвитку законодавства щодо інституту цивільного позову у кримінальному провадженні від Руської Правди до КПК України 2012 р. Шляхом проведення порівняльного аналізу законодавства визначено відповідні етапи зародження, розвитку та становлення інституту цивільного позову у кримінальному судочинстві. Крім того, досліджено попередні монографічні праці вчених із цієї проблематики часів царської Росії, радянської доби та сучасного періоду незалежної України. Обґрунтовано сутність інституту цивільного позову у кримінальному процесі.

Ключові слова: цивільний позов, цивільний позивач, цивільний відповідач, ґенеза цивільного позову, сутність цивільного позову, кримінальне провадження.

Становлення й розвиток будь-якого інституту кримінального процесу привертає увагу вчених і практиків з не меншим зацікавленням, ніж з'ясування сутності досліджуваного явища. Також слід визнати й той факт, що встановити всебічно й комплексно сутність явища неможливо без з'ясування його ґенези. Таким чином, дослідження сутності інституту цивільного позову у кримінальному судочинстві пов'язано із з'ясуванням підстав його виникнення, історії його становлення й розвитку. Крім того, формулювання сутності інституту цивільного позову дасть змогу в подальших наукових дослідженнях сформулювати визначення поняття "цивільний позов" у кримінальному судочинстві, навести ознаки, що його характеризують, та розмежувати особливості функціонування цивільного позову у кримінальному та цивільному процесі нашої держави.

Цілком слушно зазначити, що спроби дослідити історичну періодизацію зародження й розвитку міжгалузевого інституту цивільного позову вчені вже здійснювали. Однак слід урахувати, що понятійний апарат науки кримінального процесу й норми законодавства постійно зазнають змін, а на заміну вже наявним знанням приходять нові наукові результати. Крім того,

вчені висувають і обґрунтовують власні гіпотези, постійно здійснюють наукові пошуки, що сприяє збагаченню юридичної науки. До "попередників" розглядуваної теми доцільно віднести таких учених і практиків, як В. В. Дубровін [1], І. В. Жеребят'єв [2, с. 168–190], В. Т. Нор [3], Н. Н. Санін [4], О. А. Тернова та П. П. Удін [5] та ін.

Мета статті полягає у з'ясуванні ґенези та сутності інституту цивільного позову у кримінальному судочинстві. Для досягнення мети необхідно вирішити такі завдання: з'ясувати момент зародження інституту цивільного позову у кримінальному судочинстві; шляхом з'ясування історичної періодизації та нормативного закріплення визначити етапи його розвитку; дослідити підстави виникнення інституту цивільного позову у сфері кримінального судочинства.

Спочатку з'ясуємо зміст таких термінів, як "сутність" і "ґенеза". Так, сутність – це філософська категорія, що відображає головне, основне, визначальне в предметі, таке, що зумовлене глибинними, необхідними, внутрішніми зв'язками й тенденціями розвитку та пізнається на рівні теоретичного мислення [6]. Під ґенезою (греч. – γένεσις) довідкові словники визнають виникнення, зародження, розвиток і становлення [6].

В. В. Дубровін справедливо наголошує на тому, що правове регулювання питань

відшкодування шкоди та збитків від злочину має достатньо глибоке історичне коріння й навіть може бути віднесено до витоків появи держави та права [1, с. 24]. На нашу думку, це твердження потребує свого уточнення лише в тій частині, що не правове регулювання, а зародження інституту відшкодування шкоди за наслідками протиправної поведінки особи можливо віднести до витоків державотворення (оскільки ще Цицерон наголошував на тому, що право виникло раніше, ніж будь-яка державність, як наслідок соціальної взаємодії [7]), а до виникнення самої державності та на ранніх етапах її становлення покарання підмінялося помстою.

Розглядаючи історію виникнення й становлення інституту цивільного позову, необхідно вказати, що однією з перших писаних пам'яток права на українській землі є "Руська правда". Зрозуміло, що її норми не знали такого розподілу судочинства на кримінальне й цивільне, а отже, не існувало у класичному розумінні інституту цивільного позову й поняття "позов". Однак, якщо вести мову про "злочин і покарання за нього" тих часів, то слід наголосити, що більшість покарань полягала у грошовому стягненні, лише частина якого передавалася потерпілому, а розмір виплат безпосередньо залежав від соціального становища потерпілого [1, с. 25]. Проте окремі вчені дотримуються й іншої думки, обґрунтовуючи, що відшкодування шкоди за "Руською Правдою" визнавалося не видом покарання, а засобом відновлення справедливості й застосовувалося у сукупності із виплатою "віри" – грошового штрафу [5].

У Судебниках Івана III (1497 р.) та Івана IV (1550 р.) норм процесуального права порівняно з матеріальними було набагато більше, ніж у "Руській Правді", ними запроваджено два типи процесу, зокрема розшуковий і судовий [6]. Відповідно, різнився і порядок відшкодування шкоди, а саме арешт і продаж майна винного, у випадку відсутності майна застосовувалася "видача головою" до відпрацювання боргу, а також "порука", яка полягала у відшкодуванні шкоди іншою особою. Вказані інститути лише формально містять ознаки цивільного позову, однак ураховуючи такі їх ознаки, як диференціація та невідворотність покарання і стягнення (з обов'язком відшкодувати заподіяні збитки), на нашу думку, у вказаний історичний період уже доцільно вести мову про зародження поряд з інститутом "відповідальності" інституту "відшкодування збитків" за вчинений злочин і заподіяну ним шкоду.

Подальший розвиток норм законодавства, якими регламентувалося відшкодування збитків (шкоди), заподіяних злочином, пов'язаний із функціонуванням Соборного Уложення (1649 р.), зокрема його глав X "Про суд" та XXI "Про розбійні і тайні спра-

ви", де вперше було закріплено термін "відповідач". Вказаний нормативний акт уже дозволяв об'єднання в одному провадженні декількох вимог щодо компенсації збитків, а також відшкодування не лише реальної шкоди (збитків), а й пені на розсуд суду [1, с. 27]. Зазначені особливості нормативної регламентації порядку відшкодування заподіяної шкоди можуть свідчити про домінування у Соборному Уложенні норм цивільного права над кримінальним. Крім того необхідно вказати, що розподіл вказаних галузей права відбувся лише у 1864 р. після запровадження Судової реформи.

Доцільно зазначити, що вчені, котрі аналізують у наведених та інших дослідженнях наявні пам'ятки права, при характеристиці інституту цивільного позову у своїх висновках не враховують розподіл суспільства на класи, проте вказана обставина суттєво змінювала порядок вирішення справи й можливі наслідки майнового характеру для сторін процесу.

Початок кримінального процесуального регулювання відшкодування збитків слід пов'язати зі Статутом кримінального судочинства (1864 р.), яким було запроваджено поняття "цивільний відповідач" та "цивільний позивач" (ст. 6, 7, 50, 122, 123, 145, 151, 187 тощо). До цього часу вказані поняття застосовувалися при вирішенні соціально-правових конфліктів [1, с. 29; 2, с. 170]. З цього приводу Д. Г. Тальберг зазначає, що неможливо не констатувати, що злочин за своєю суттю також може заподіяти, крім моральних страждань, і суттєві майнові збитки, у зв'язку з чим майнові наслідки злочинної діяльності дають змогу потерпілому вимагати компенсацію за шкоду, заподіяну діями обвинуваченого [8].

За часів становлення радянської влади 1917–1922 рр. Декретами "Про суд" № 1 від 24.11.1917 р. та № 2 від 22.02.1918 р. зазначалося, що цивільний позов у кримінальному провадженні не розглядається, а у випадку його подання після визнання особи винною передається для вирішення у цивільному провадженні [2, с. 184–185].

Лише першими кодифікованими законами радянської влади інститут цивільного позову відновлено у кримінальному процесі, а саме за КПК РРФСР та УРСР 1922 р. [1, с. 31; 2, с. 185]. Зокрема для перших кодексів було характерним право потерпілого пред'являти цивільний позов до обвинуваченого або особи, яка несе відповідальність за заподіяні збитки обвинуваченим (ст. 14 КПК УРСР); цивільний позов міг бути заявлений на початку кримінального провадження, під час досудового розслідування та аж до початку судового слідства (ст. 15 КПК УРСР); для подання цивільного позову не потрібно було сплачувати мито та судовий збір (ст. 16 КПК УРСР); відмова у визнанні цивільного позову у криміналь-

ному судочинстві забороняла його само- стійне пред'явлення в цивільному прова- дженні (ст. 18 КПК УРСР); цивільний пози- вач був віднесений до сторони кримінального провадження (ч. 6 ст. 23 КПК УРСР); свідкові заборонялося виступати у якості позивача (ст. 60 КПК УРСР) тощо [9]. Май- же тотожними положеннями щодо регулю- вання інституту цивільного позову у крими- нальному судочинстві був і КПК УРСР 1927 р. До його відмінностей слід віднести ті положення, які визначали, що у випадку закриття кримінального провадження за примирення сторін цивільний позов зали- шався без розгляду (примітка № 2 до ст. 16 КПК УРСР 1927 р.). Крім того, циві- льний позов мала право підтримувати різна кількість осіб (ст. 57 КПК УРСР 1927 р.). Прокурор наділявся самостійним правом подання цивільного позову для захисту ін- тересів держави та трудящих, на підставі ст. 52 КПК УРСР 1927 р. [10]. Однак вказа- ні кодекси не мали такого окремого суб'єкта кримінального процесу, як "цивіль- ний відповідач", оскільки його статус при- рівнювався на той час до особи обвинува- ченого або особи, яка несла відповідаль- ність за дії обвинуваченого.

Наступні зміни нормативного регулю- вання інституту цивільного позову пов'язані із запровадженням КПК УРСР 1960 р. Від- повідно до ст. 28 зазначеного Кодексу, особа, яка зазнала матеріальних збитків від злочину, мала право на відшкодування майнової шкоди шляхом подання цивільно- го позову до обвинуваченого або іншої особи, яка несе відповідальність за дії об- винуваченого, який розглядався одночасно із кримінальним провадженням [11]. Ці по- ложення Кодексу, на думку вчених, дають змогу якнайшвидше забезпечити віднов- лення майнових прав особи, яка є потерпі- лою від злочину [12, с. 4]. Тобто статус ци- вільного позивача за КПК УРСР 1960 р. спрямовано на всебічний захист прав і за- конних інтересів потерпілого у криміналь- ному процесі, оскільки обов'язок доказу- вання у кримінальному процесі покладено виключно на слідчого та прокурора. Циві- льний позивач був зобов'язаний передати на вимогу слідчого чи прокурора документи для обґрунтування цивільного позову (на- приклад, про наявність майна, його вар- тість тощо). Вказане правило звільняло особу від необхідності двічі брати участь у доведенні одних і тих самих обставин, спо- чатку у кримінальному, а потім і в цивіль- ному судочинстві. У ст. 50 та 51 КПК УРСР 1960 р. визначено, хто може бути залуче- ний у якості цивільного позивача та відпо- відача, наводилося коло їх прав та обов'язків. Крім того, ст. 123–126 КПК УРСР 1960 р. передбачали процесуальний поряд- ок залучення осіб у якості цивільного по- зивача та відповідача (а саме на підставі мотивованої постанови слідчого), регламе-

нтування обов'язку та порядку забезпечен- ня цивільного позову (за клопотанням ци- вільного відповідача або на власний розсуд посадової особи) шляхом накладення ареш- ту на майно тощо [11].

Зрозуміло, що вказаний Кодекс зазнавав частково змін і доповнень у 1984 р., 1991 р., 1993 р., 2001 р., 2006 р., 2009 р., які змінювали і статус цивільного позивача та відповідача.

Однак КПК України № 4651-VI від 13.04.2012 р. кардинально змінив статус і повноваження вказаних суб'єктів, а саме: цивільного позивача та відповідача відне- сено до учасників кримінального прова- дження (п. 25 ст. 3), однак чомусь їх не віднесено до сторін у п. 19 вказаної статті (що, на нашу думку, є помилкою законодав- ця); за прокурором залишено право пред'я- влення цивільного позову в інтересах дер- жави та окремої категорії громадян (п. 12 ч. 2 ст. 36); вказано, що цивільним позива- чем може бути фізична та юридична особа, права цивільного позивача виникають з моменту подання цивільного позову і є то- тожними правам та обов'язкам потерпілого лише в частині, яка стосується цивільного позову (ст. 61); ідентична регламентація прав та обов'язків цивільного відповідача відповідно до статусу підозрюваного, обви- нуваного (ст. 62); наведено перелік осіб та повноваження представника цивільного позивача, відповідача, а також їх законних представників (ст. 63 та ст. 64); інші особ- ливості функціонування інституту цивільно- го позову регламентовані у ч. 2 ст. 65, ст. 75, ст. 77–78, ст. 83, ч. 10 та ч. 12 ст. 100, ч. 3 ст. 114, ст. 120, ст. 122, ст. 128, ст. 129, ст. 170–174, ст. 290, ст. 314, ст. 326, ст. 344, ст. 347–348, ст. 351, ч. 11 ст. 352, ч. 2 ст. 356, ст. 364, п. 2 ч. 3 ст. 374, ст. 393, ст. 425, ст. 472, ст. 539, ч. 4 ст. 568, ч. 8 ст. 602, ч. 6 ст. 610 [13]. Зрозуміло, що охопити всі по- ложення КПК України № 4651-VI щодо ін- ституту цивільного позову, виходячи з меж нашого дослідження, не є можливим, тому ми зупинилися лише на ключових моментах його нормативного регулювання.

Крім того, необхідно додатково досліди- ти й генезу наукової думки щодо інституту цивільного позову у кримінальному процесі, починаючи із 1864 р. і до сьогодні. По- зитивність існування цивільного позову у кримінальному процесі свого часу відзна- чив Д. Г. Тальберг (1888 р.), однак учений констатував відсутність на той час його тео- ретичних досліджень порівняно із інститутом публічного позову, який застосовувався державою для покарання винної особи [8].

Одними з перших праць щодо функціо- нування інституту цивільного позову у кри- мінальному процесі радянської доби стали праці М. А. Чельцова (1945 р.), М. П. Шала- мова (1948 р.), Е. Ф. Куцовой (1955 р.) та І. С. Фурмана (1955 р.). У дослідженнях об-

ґрунтовано, що цивільний позов у кримінальному провадженні є матеріально-правовою вимогою позивача до відповідача, яка заявляється під час провадження по справі й вирішується одночасно із призначенням покарання.

На думку Ю. Р. Адоєна (1967 р.), інститут цивільного позову у кримінальному процесі має публічно-правовий характер. Крім того учений наводить такі характерні ознаки цивільного позову у кримінальному процесі: є кримінально-процесуальним засобом відшкодування шкоди; ґрунтується на єдності кримінальної та майнової відповідальності; отримує своє вираження у формі вимоги відшкодувати матеріальні збитки, заподіяні злочином; адресований обвинуваченому або особі, яка в силу закону несе матеріальну відповідальність за його дії, тощо [14]. Зазначені твердження досить змістовно розкривають сутність і природу існування цивільного позову у кримінальному процесі радянської доби.

В. Т. Нор (1989 р.) визнає цивільний позов лише одним із засобів захисту порушених злочином майнових прав та інтересів фізичних та юридичних осіб [3, с. 25]. Учений зазначає, що поряд із існуванням у науці кримінального процесу концепції розуміння цивільного позову як "матеріально-правової вимоги" (М. О. Чельцов, М. П. Шаламов, Е. Ф. Куцова, П. П. Гурєєв), В. Г. Даєв (1972 р.), у своїй роботі, не заперечуючи матеріально-правового змісту позову, висуває концепцію не "вимоги до суду", а "звернення до суду" з проханням розглянути цивільний позов та захистити порушені права [3, с. 27].

Крім того, зміст і сутність інституту цивільного позову в період між 1960 та 1990 рр. на рівні дисертацій досліджували такі вчені, як А. А. Добровольський (Позовна форма захисту прав, 1970), А. Д. Давлетов (Цивільний позов – важливий засіб охорони соціалістичної та приватної власності, 1970 р.), В. Н. Чічко (Цивільний позов та цивільний відповідач на попередньому слідстві, 1970 р.), А. М. Беляков (Відшкодування заподіяних збитків, 1972 р.), З. З. Зінатулін (Відшкодування матеріальних збитків у кримінальному процесі, 1974 р.), С. А. Александров (Правові гарантії відшкодування шкоди у кримінальному процесі (досудові стадії), 1976 р.), В. Я. Полярін (Провадження за цивільним позовом під час розслідування кримінальних справ, 1978 р.), А. М. Белякова (Цивільно-правова відповідальність за заподіяні збитки, 1986 р.), С. Є. Донцов (Майнова відповідальність за шкоду, заподіяну особі, 1986 р.), Н. І. Хандулін (Проблеми теорії та практики цивільного позову у кримінальному процесі, 1986 р.) та С. М. Курмакаєва (Регресний позов у кримінальній справі, 1989 р.). У зазначених працях загалом учені обґрунтовували як схожі, так і принципово різні пози-

ції. Так, цивільний позов – це матеріально-правова вимога позивача до відповідача і процесуальні вимоги позивача до суду; одночасно доводилося існування як єдиного поняття позову в цивільному та кримінальному процесі, так і вказувалося на існування принципової різниці між ними; стверджувалася єдність матеріально-правового змісту позову та його процесуальної форми; вказувалося на самостійне та принципове значення процесуальної форми позову поряд з його сутністю тощо.

Наука кримінального процесу за часів становлення незалежної України не залишилася без дослідження інституту цивільного позову. Так, одними з перших дисертаційних досліджень на вказану тематику стали праці М. В. Гузели (Відшкодування заподіяної злочином шкоди за ініціативою суду в кримінальному судочинстві України, 1999 р.), О. В. Крикунова (Цивільний позов про компенсацію моральної шкоди у кримінальному процесі України, 2002 р.), Я. О. Клименка (Цивільний позов як одна із форм забезпечення слідчим відшкодування шкоди, завданої злочином, 2003 р.), М. В. Сіроткіної (Інститут моральної шкоди в кримінальному судочинстві України, 2006 р.), Б. Л. Ващук (Предмет доказування в цивільному позові у кримінальному процесі, 2007 р.), Ю. В. Циганюк (Цивільний позов у кримінальному процесі України та країн континентальної правової системи: порівняльно-правове дослідження, 2008 р.). У вказаних працях зроблено спробу визначити й дослідити: правові норми, які регулюють цивільний позов у кримінальному процесі України; негативні майнові наслідки, що спричинилися в результаті вчинення злочину; ознаки предмета цивільного позову в кримінальному процесі; підстави цивільного позову в кримінальному процесі; можливі форми і способи використання інституту відшкодування заподіяної злочином шкоди; особливості судового контролю за законністю та обґрунтованістю вирішення цивільних позовів; визначення розміру компенсації, відповідно до обсягу (глибини) заподіяних страждань тощо.

Висновки. Підбиваючи підсумки, зазначимо, що формально ознаки інституту цивільного позову беруть свої витоки із давніх часів становлення державності та перших спроб нормативного врегулювання суспільних відносин. Тому доцільно навести такі історичні періоди, як зародження ознак інституту цивільного позову (з давніх часів до 1864 р.); запровадження інституту цивільного позову у сферу кримінального судочинства (1864–1960 рр.); розвиток та вдосконалення функціонування інституту цивільного позову у сфері кримінального судочинства (1960 – до теперішнього часу). До історичних пам'яток права, які відіграли суттєву роль у формуванні й розвитку інституту цивільного позову у сфері криміна-

льного судочинства на українській землі, доцільно віднести "Руську Правду", Судебники Івана III (1497 р.) та Івана IV (1550 р.), Соборне Уложення (1649 р.), Статут кримінального судочинства (1864 р.), КПК УРСР 1922 р., 1927 р. та 1960 р., КПК України в редакції 1991 р. № 1001-05 та 2012 р. № 4651-VI.

На підставі проведеного дослідження та наявних думок і поглядів учених необхідно визнати сутність інституту цивільного позову у кримінальному судочинстві України як засіб захисту і відновлення порушених злочинном майнових прав і законних інтересів особи.

Подальші наукові дослідження доцільно провести за такими напрямками, як предмет і межі доказування цивільного позову, поняття й види, з'ясування особливостей подання цивільного позову на досудовому та судовому етапах кримінального провадження тощо.

Список використаної літератури

1. Дубровин В. В. История развития правового регулирования института гражданского иска в уголовном процессе [Электронный ресурс] / В. В. Дубровин // История государства и права. – 2009. – № 4. – С. 24–38. – Режим доступа: www.mgimo.ru/files/70132/70132.pdf.
2. Жеребятьев И. В. Личность потерпевшего в современном уголовном судопроизводстве России : монография / И. В. Жеребятьев. – Оренбург : РИК ГОУ ОГУ, 2004. – 220 с.
3. Нор В. Т. Защита имущественных прав в уголовном судопроизводстве / В. Т. Нор. – Киев : Выща школа, Главное изд-во, 1989. – 275 с.
4. Санин Н. Н. История становления и развития института возмещения вреда, причиненного преступлением, в уголовном процессе Древней Руси и России до октября 1917 года / Н. Н. Санин // Уголовная юстиция. – 2014. – № 1 (3). – С. 51–60.
5. Удин П. П. Гражданско-правовое регулирование отношений по возмещению вреда, причиненного виновными действиями, в России и за рубежом: исторический и сравнительно-правовой анализ [Электронный ресурс] / П. П. Удин, О. А. Терновая // Научное сообщество XXI столетия : международная научно-практическая конференция ученых и студентов (15 сентября 2015). – Режим доступа: <http://sibac.info/18866>.
6. Вікіпедія: вільна Інтернет енциклопедія : інформаційний веб-сайт "Wikipedia" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
7. Держава і право : Інформаційний портал "All-Filosof" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://all-filosof.ru/filosofija-prava/74/776-derzhava-i-pravo>.
8. Тальберг Д. Г. Гражданский иск в уголовном суде или соединенный процесс : Исследование [Электронный ресурс] / Д. Г. Тальберг. – Киев : Университетская типография, 1888. – Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/263989/>.
9. Уголовно-процессуальный кодекс УССР 1922 года : утвержденный ВУ ЦИК 13 сентября 1922 г. – Харьков : НКЮ, 1922. – 60 с.
10. Сборник "Уголовно-процессуальное законодательство СССР и Союзных республик" (основные законодательные акты) / под ред. Г. К. Большакова. – Москва : Госюриздат, 1957. – 507 с.
11. Уголовно-процессуальный кодекс Украины от 28.12.1960 г. / под ред. С. Касович. – Киев : Государственное изд-во Политическая лит-ра УССР, 1961. – 213 с.
12. Мазалов А. Г. Гражданский иск в уголовном процессе / А. Г. Мазалов. – 2-е изд., испр. и доп. – Москва : Юрид. лит., 1977. – 176 с.
13. Кримінальний процесуальний кодекс України : прийнятий Верховною Радою України 13.04.2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
14. Адоян Ю. Р. Гражданский иск в советском уголовном процессе : автореф. ... дис. канд. юрид. наук [Электронный ресурс] / Ю. Р. Адоян ; Тартуский государственный университет. – Тарту, 1967. – 19 с. – Режим доступа: <http://www.law.edu.ru/book/book.asp?bookID=39722>.

Стаття надійшла до редакції 20.06.2015.

Воробьёва И. А. Генезис и сущность института гражданского иска в уголовном судопроизводстве

В данной статье комплексно исследуется генезис и сущность института гражданского иска в уголовном судопроизводстве Украины. Обосновывается авторская периодизация развития законодательства о институте гражданского иска в уголовном производстве, начиная с Русской Правды и до УПК Украины 2012 г. Путем проведения сравнительного анализа законодательства определяются соответствующие этапы зарождения, развития и становления института гражданского иска в уголовном судопроизводстве. Также исследуются предыдущие монографические труды ученых по данной проблематике царской России, советского периода и современного этапа независимой Украины. Обосновывается сущность института гражданского иска в уголовном процессе.

Ключевые слова: гражданский иск, гражданский истец, гражданский ответчик, генезис гражданского иска, сущность гражданского иска, уголовное производство.

Vorobyova I. Genesis and Essence of the Institute of a Civil Action in Criminal Proceedings

This article examines genesis and essence of an institute of a civil claim in criminal proceedings of Ukraine. Author substantiated historical periodization of development of legislation regarding the institute of a civil claim in the criminal proceedings, beginning with Ruska Pravda and right up to the CPC of Ukraine 2012. Through a comparative analysis of legislation setting out the respective stages of conception, development and establishment of the institute of a civil action in criminal proceedings. Also investigated prior monographic scientist works of this issue of the time of tsarist, Soviet-era and the modern period of independent Ukraine. Determined essence of the institute of a civil action in criminal proceedings. Proved that formally characteristics of the institute of a civil action take their origins from ancient times of statehood and the first attempts of normative regulation of social relations. Therefore advisable to give such historical periods as origin characteristics of the institute of a civil claim (since ancient times to 1864); the introduction of a civil claim in criminal proceedings (1864–1960 years); development and improvement of the functioning of the institute of a civil action in criminal proceedings (1960 – to date). To the law historical sights that played a significant role in the formation and development of the institute of a civil action in criminal proceedings on the Ukrainian land advisable to include " Russkaya Pravda" Sudebnik by Ivan III (1497) and Ivan IV (1550) Sobornoye Ulozheniye (1649), the Statute of criminal Procedure (1864), the CCP SSR in 1922, 1927 and 1960, the CCP Ukraine in the edition 1991 r. № 1001-05 and 2012 r. № 4651-VI. Indicated that scientists during the analysis of the existing law monuments during the describing of the institute of a civil action in their conclusions do not include the division of society to classes but this fact considerably changes the resolution of the case and the possible consequences of a material nature for the parties to the Statute of the process of criminal justice 1864.

Key words: civil action, civil plaintiff, civil defendant, genesis of a civil action, the essence of a civil action, criminal proceedings.